

АРХЕАЛОГІЯ І ФІЗІЧНАЯ АНТРАПАЛОГІЯ

- 7 Левко, О.Н. Витебск / О.Н. Левко. – Минск : Беларуская навука, 2010. – 335 с.
- 8 Левко, О.Н. Витебск XIV – XVIII вв.: (Стратиграфія, хронологія, сацыяльна-історычная топографія і тэхналогія прайздурства) / О.Н. Левко. – Минск : Навука і тэхніка, 1984. – 120 с.
- 9 Левко, О.Н. Исследование территории Задунавья в г. Витебске в 1977 – 2005 гг. / О.Н. Левко // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – Мінск, 2006. – Вып. 12: Археалогія эпохі Сярэднявек (да 75-годдзя з дня нараджэння П.Ф. Лысенкі). – С. 197 – 214.
- 10 Левко, О.Н. Исследование территории Замкового ручья в г. Витебске в 2007 – 2008 гг. / О.Н. Левко, А.Р. Белоусов // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – Мінск, 2011. – Вып. 20: Археалагічныя даследаванні на Беларусі ў 2008 г. – С. 352 – 357.
- 11 Левко, О.Н. Исследования на территории Задвинья в г. Витебске в 2011 г. / О.Н. Левко // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – Мінск, 2013. – Вып. 24: Даследаванні сярэднявечных старажытнасцей Цэнтральнай Беларусі (памяці Ю.А. Заяца). – С. 380 – 383.
- 12 Левко, О.Н. Необычная коллекция оружия, эмблем и нагрудных знаков из раскопок 2011 г. на территории Заручевья в Витебске // О.Н. Левко, П.М. Кенько, А.Р. Белоусов // Віцебскія старажытнасці : матэрыялы навук. канф. – Мінск, 2013. – С. 33 – 37.
- 13 Левко, О.Н. Отчет об археологических исследованиях 2003 – 2005 гг. в историческом центре г. Витебска (зона реконструкции с реставрацией администратывнаго здания ОАО “Белинвестбанк” по ул. Ленина 22/16) / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. 2312.
- 14 Левко, О.Н. Отчет об археологических исследованиях в северо-восточной Беларуси в 2000 г. / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. 1845.
- 15 Левко, О.Н. Отчет об археологических исследованиях на территории Задвинья в 1991 г. / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. 1323.
- 16 Левко, О.Н. Отчет об археологических исследованиях на территории Задвинья в 1991 г. / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. 1323а.
- 17 Левко, О.Н. Отчет об археологических исследованиях на территории северо-восточной Беларуси в 1994 году / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. № 1573.
- 18 Левко, О.Н. Отчет об археологических раскопках в 1980 г. в г. Витебске, г.п. Сураже, Смольянах, Копыси / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. 687.
- 19 Левко, О.Н. Отчет об археологическом наблюдении во время земляных работ на объекте “Реконструкция ресторана “Хата лесника” в г. Витебске в 2005 г. / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі” – Спр. 2314.
- 20 Левко, О.Н. Отчет по археологическому наблюдению на объекте “Реконструкция здания Витебского областного суда с пристройкой в г. Витебске” в 2006 – 2007 гг. / О.Н. Левко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. 2358.
- 21 Львова, З.А. Стекланные бусы Старой Лядоги как исторический источник / З.А. Львова // Андрей Чернов: стихи и исследования [Электронный ресурс]. – 2008. – Режим доступа: http://chernov-trezin.narod.ru/ZLATA_LVOVA.htm. – Дата доступа: 16.04.2014.
- 22 Ляўко, В.М. Функцыянальнае прызначэнне, тыпы гарадоў. Археалагічнае вывучэнне / В.М. Ляўко // Археалогія Беларусі: у 4 т. – Мінск, 2001. – Т. 4: Помнікі XIV – XVIII стст. – С. 12 – 23.
- 23 Ткачоў, М.А. Справаздача аб палявых даследаваннях за 1977 год Дняпра-Дзвінскага атрада Беларускай археалагічнай экспедыцыі / М.А. Ткачоў // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Спр. 760.
- 24 Ханко, О.В. Гутне скло XVII – XVIII століць з Полтавы / О.В. Ханко // Археалагічны літопіс Лівобережжя Украіны. – 2001. – № 2. – С. 125 – 127.

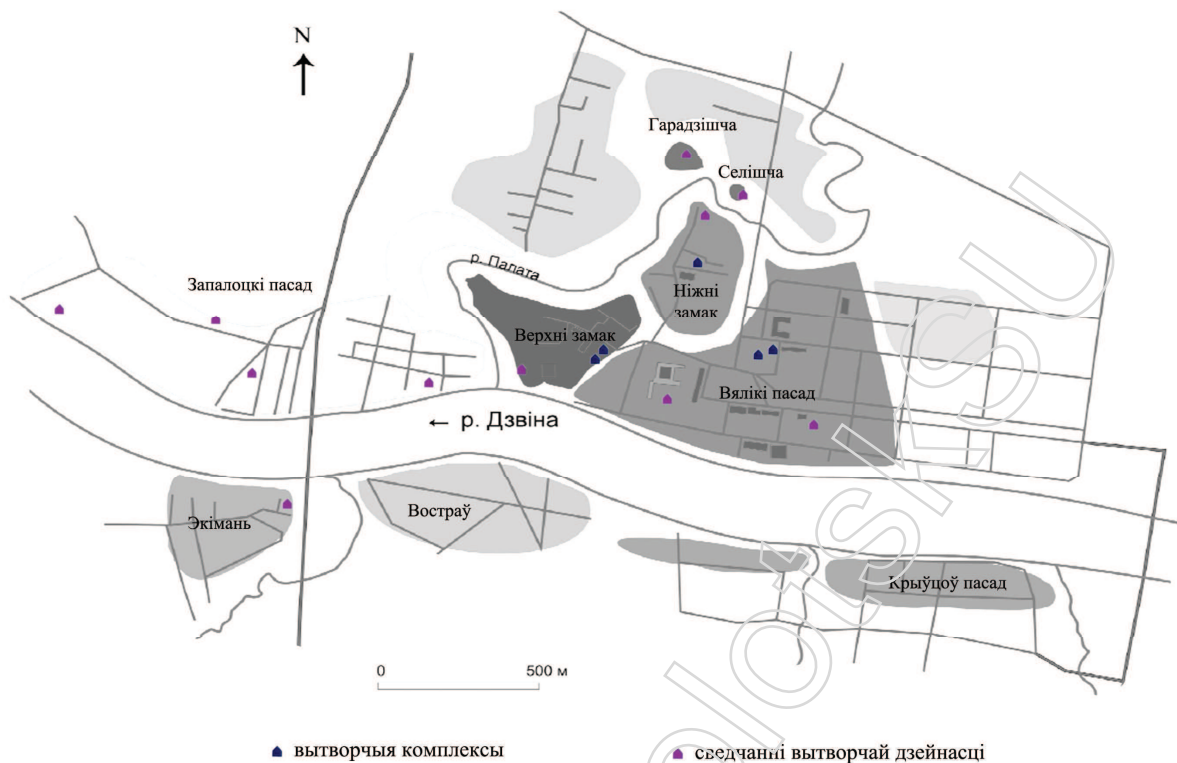
УДК 902.2:739

**ЮВЕЛІРНЫЯ МАЙСТЭРНІ ПОЛАЦКА X–XVII стст.:
АДМЕТНАСЦІ ТЭХНАЛОГІІ І АСАРТЫМЕНТА ВЫРАБАЎ**

**канд. гіст. навук І.У. МАГАЛІНСКІ
Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, Наваполацк**

Прыведзены аналіз ювелірнай вытворчасці полацкіх майстроў X–XVII стст., заснаваны на даных археалагічных даследаванняў ювелірных майстэрняў, знойдзеных на тэрыторыі г. Полацка. У выніку даследавання хімічнага складу вырабаў з каляровых металаў, іх нарыхтовак і інструментаў можна вылучыць пэўныя заканамернасці ў спецыялізацыі на пераважным выкарыстанні асобных відаў сыравіны ў межах розначасовых вытворчых ювелірных комплексаў Полацка.

У ходзе археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Полацка выяўлена не менш пяці вытворчых ювелірных комплексаў, якія размяшчаліся ў гістарычных частках горада. Ювелірныя майстэрні можна аднесці да трох храналагічных груп: 1) X–XI стст.; 2) XII–XIII стст.; 3) XVII ст. [1, с. 3] (мал. 1).

Мал. 1. Вытворчыя ювелірныя комплексы і сведчанні вытворчай дзейнасці па апрацоўцы каляровых металаў X – XVII стст. на тэрыторыі Полацка (план горада паводле Д.У. Дука)

Комплекс X–XI стст. з Ніжняга замка Полацка вылучаецца вялікай плошчай (каля 100 м²), шырокім асартымантам ювелірных інструментаў і прыстасаванняў (пінцэты, вагі, тыглі); ажыццяўленнем вытворчых працэсаў у межах жылых пабудоў. Усяго на месцы раскопу выяўлена каля 80 тыгляў (цэлых і фрагментаў), два ювелірныя пінцэты, ювелірнае кавадлачка, фрагмент раўнаплечых вагаў і гірка-разнавага, сыравінны метал і гатовыя вырабы (падковападобная спіралеканечная фібула, крыж-цельнік з грубай выявай Распяцця) [2, с. 117]. Для выяўлення асаблівасцей металаапрацоўкі дадзенай майстэрні было праведзена даследаванне хімічнага складу металу 7 прадметаў². Устаноўлена, што чатыры вырабы зроблены з медна-цынковых сплаваў (двухкампанентная, свінцовая і шматкампанентная латунь), а тры – з бронзы (алавяная, алавяна-цынкая і шматкампанентная бронза). Сярод прадметаў хімічным складам вылучаецца шырокагубы арнамантаваны пінцэт, зроблены з двухкампанентнай латуні з вялікім утрыманнем цынка (25,71%). Невялікі характар выбаркі не дазваляе выказаць адназначнага меркавання адносна спецыялізацыі майстэрні на пэўным відзе сыравіны.

Ювелірныя комплексы XII–XIII стст. характарызуюцца павышэннем інтэнсіўнасці вытворчасці (шырокае распаўсюджванне каменных ліцейных форм для адліўкі серыйных рэчаў стандартызаванага выгляду, павелічэнне колькасці майстэрняў), з'яўленнем новых рамесных прыёмаў і пашырэннем асартыменту, шматпрофільнасцю (акрамя апрацоўкі каляровых металаў у межах комплексаў былі выяўлены сведчанні апрацоўкі скуры, бурштыну і інш.). Вытворчыя аперацыя, які не патрабавалі выкарыстання спецыяльных горнаў, полацкія ювеліры XII–XIII стст. рабілі ў межах жылых пабудоў. Вогненебяспечныя тэхналагічныя працэсы ажыццяўляліся па-за межамі сядзіб, у спецыяльных печах, якія размяшчаліся побач з майстэрняй на адкрытым паветры.

Адзін з вытворчых комплексаў гэтага перыяду з Верхняга замка дэндрахраналагічна датуецца 1243–1245 гг. Сярод знаходак з майстэрні трэба адзначыць прыстасаванні ліцейшчыка – 12 тыгляў (з іх 3 – цэлыя) з нацёкамі металу на ўнутранай паверхні, абломак імітацыйнай ліцейнай формы; нарыхтоўкі і брак вытворчасці – 2 фрагменты дроту (меднага і бронзавага), нарыхтоўка з латуні ў выглядзе вузкай доўгай паласы, бронзавая пласцінка, алавыны выраб (метал, які застыў у літніку), літы бронзавы выраб

² Даследаванне хімічнага складу вырабаў з каляровых металаў праводзілася ў Інстытуце фізікі НАН Беларусі па метаду лазернага спектральнага аналіза пад кіраўніцтвам доктара фізіка-матэматычных навук С.М. Райкова.

АРХЕАЛОГІЯ І ФІЗІЧНАЯ АНТРАПАЛОГІЯ

у выглядзе трохвугольніка, побач з канструкцыяй выяўлена нарыхтоўка наверша свінцовай булавы; гатовыя вырабы – віты бранзалет з петлепадобнымі канцамі (нарыхтоўка), трайны металічны бранзалет з петлепадобнымі канцамі, бронзавы пярэсёнак, круглая медная бляшка з арнамантам. Акрамя слядоў існавання на дадзенай тэрыторыі ювелірнай вытворчасці, у межах сядзібы былі выяўлены сведчанні заняцця яе жыхароў апрацоўкай скуры і дрэва [3, с. 45; 4, с. 21].

Другая майстэрня з Верхняга замка датуецца 1276 г. Акрамя ліцейных форм і злітка свінцу ў яе межах былі знойдзены два кавалкі свінцу, два тыглі, медны выраб і фрагмент пярэсёнка [4, с. 9]. Ювелір спецыялізаваўся на адліве ювелірных упрыгажэнняў з каляровых металаў у каменных ліцейных формах [2, с. 119].

З раскопак Г.В. Штыхава на Верхнім замку хімічны склад даследаваўся для 18 прадметаў з каляровых металаў. У выніку было ўстаноўлена, што асноўная колькасць вырабаў была зроблена з бронзавых і легкаплаўкіх сплаваў, што можа ўказваць на адпаведную спецыялізацыю мясцовых майстэрняў на апрацоўке дадзеных відаў сыравіны. Латунныя сплавы і “чыстая” медзь складаюць меншую частку выбаркі (4 і 3 прадметы адпаведна). Г.В. Штыхаў адзначае, што магчымай спецыялізацыяй полацкіх ювеліраў з Верхняга замка з’яўлялася вытворчасць прадметаў з легкаплаўкіх сплаваў з нізкай тэмпературай плаўлення [5, с. 130]. Вырабы са свінцу і волава з’яўляліся таннай заменаю дарагім сярэбраным упрыгажэнням і былі даступныя шырокім колам насельніцтва. Гэтыя высновы пацвярджаюцца данымі вывучэння хімічнага складу рэшткаў металу на ўнутраных сценах тыгляў. У выніку вывучэння складу металічных нацёкаў на сценах аднаго тыгля з раскопак 1961 г. на Верхнім замку было ўстаноўлена, што дадзеная ёмістасць выкарыстоўвалася для плаўкі алавянай бронзы (22% волава) [6, с. 299].

Вытворчы ювелірны комплекс XII–XIII стст. знойдзены на тэрыторыі Вялікага пасада падчас археалагічных даследаванняў пад кіраўніцтвам С.В. Тарасова ў 1987–1988 гг. На даследаванай тэрыторыі ў межах другога будаўнічага гарызонту быў выяўлены вялікі сядзібны комплекс, які складаўся з сямі пабудоў, размешчаных на плошчы 1500 м² [7, с. 268]. У межах сядзібы знойдзена значная колькасць артэфактаў, якія ўказваюць на характар заняткаў яе жыхароў. Сярод слядоў ювелірнай вытворчасці можна адзначыць раўнаплечыя вагі, гіркі-разнавагі, ювелірны пінцэт, тыглі для плаўкі каляровых металаў, ліцейныя формы, нарыхтоўкі і гатовыя вырабы (звярынагаловыя бранзалеты, спіралеканечныя падковападобныя фібулы, крыжапраразныя бразгеткі, гузікі і інш.) [7, с. 270]. У межах комплексу былі выяўлены сляды апрацоўкі бурштыну і шкла. Да азначанай сядзібы мог мець дачыненне развал плінфы другаснага выкарыстання, які быў выяўлены побач ад яе разам са значнай колькасцю фрагментаў тыгляў, металургічных шлакаў і соплаў горнаў. Дадзены комплекс можа быць ідэнтыфікаваны як фрагмент горна для плаўкі каляровых металаў.

Хімічны склад даследаваўся для 27 прадметаў з каляровых металаў. Сярод іх найбольшай колькасцю прадстаўлены вырабы з медна-цынковых сплаваў (22 экзэмпляры, з іх свінцовая латунь – 14, шматкампанентная латунь – 7). Латунныя вырабы вызначаюцца дастаткова высокай канцэнтрацыяй цынка. Асабліва гэта датычыцца прадметаў, якія традыцыйна лічацца прыбалтыйскім імпартам – звярынагаловыя бранзалеты і іх нарыхтоўкі. Канцэнтрацыя цынка ў гэтых прадметах дасягае 25% (нарыхтоўка). Вялікая канцэнтрацыя Zn у металах, а таксама наяўнасць адмысловага інструментарыя і адыходаў вытворчасці па апрацоўцы каляровых металаў з’яўляецца сведчаннем існавання спецыялізацыі мясцовых рамеснікаў на вырабе прадметаў з медна-цынковых сплаваў. Значная канцэнтрацыя цынка ў латунных вырабаў з’яўляецца ўказаннем на доступ мясцовых рамеснікаў да крыніц чыстага металу.

Аналіз нацёкаў металу на двух тыглях з раскопак С.В. Тарасова на тэрыторыі Вялікага пасада (даследаванні 1987–1988 гг.) паказалі, што ў адной ёмістасці плавілася медзь і волава, а ў другой – шматкампанентная латунь з вялікім утрыманнем цынку (24,86%). Гэтыя дадзеныя пацвярджаюць высновы адносна існавання мясцовай апрацоўкі каляровых металаў, накіраванай на пераважнае выкарыстанне медна-цынковых сплаваў з павялічаным утрыманнем цынка.

Адрозненне ў пераважным выкарыстанні сыравінных металаў у межах сінхронных вытворчых ювелірных комплексаў XII–XIII стст. пацвярджаецца таксама і тыпалагічнымі адметнасцямі найбольш важнага індикатара ювелірнай вытворчасці – тыгляў. Майстэрні XIII ст. на Верхнім замку аб’ядноўвае выкарыстанне таўстасценных з дамешкамі буйной жарствы конусападобных тыгляў з носікам-злівам. Тыглі з майстэрні на Вялікім пасадзе – цыліндрычныя тыглі-стаканы, зробленыя з добравымучанай гліны. Вялікія цыліндрычныя тыглі актыўна выкарыстоўваліся таксама і ў майстэрні X–XI стст. [8, с. 192].

Майстэрня XVII ст. вылучаецца спецыялізацыяй вытворчасці на вырабе абмежаванага асартыменту прадметаў, выкарыстаннем невялікай колькасці інструментаў і прыстасаванняў. Гэты комплекс арыентаваўся на вытворчасць масавых рэчаў утылітарнага характару. Вузкая спецыялізацыя на

вырабе абмежаванага набору прадметаў стандартызаванага выгляду з'яўляецца характэрнай і для іншых сінхронных комплексаў XVII стст. Сярод інструментаў і прыстасаванняў ювеліра варта адзначыць знаходку малаточка і 50 фрагментаў тыгляў. Керамічныя ёмістасці для плаўкі каляровых металаў з майстэрні XVII ст. конусападобныя, танкасценныя, з носікам-злівам, зробленыя з добравымучанай гліны. Вялікае значэнне мае выяўленне вялікай колькасці гатовых вырабаў і нарыхтовак з латуні. Усяго знойдзена 96 прадметаў. Сярод іх 32 цэлыя “пус епі”, 20 нарыхтовак, 5 кручкоў-засцежак, 10 іголак, 2 мініяцюрныя іголачкі і інш. Сыравінай для вырабу шпілек тыпу “пус епі” з'яўлялася латунь з сярэдняй канцэнтрацыяй цынка [9, с. 173].

Ювелір у сваёй практыцы выкарыстоўваў ліццё і валачэнне. Гэтыя прыёмы найбольш падыходзілі для вырабу серыйных рэчаў стандартызаванага выгляду. Адсутнасць у калекцыі ліцейных форм трэба лічыць характэрнай прыкметаў ювелірнай вытворчасці XVII ст. Артэфакты, якія былі атрыманыя падчас вывучэння гэтага вытворчага комплексу, з'яўляюцца сведчаннем спецыялізацыі і вузкапрофільнасці ювелірнага рамяства ў пачатку XVII ст. Такая сітуацыя ў цэлым характэрна і для іншых сінхронных комплексаў, выяўленых на тэрыторыі Усходняй Еўропы. Падчас даследавання “квартала” ювеліраў на Зацьмацкім пасадзе ў Цвяры было ўстаноўлена, што рамесныя майстэрні другой паловы XV – першай паловы XVII стст. вызначаюцца вузкай спецыялізацыяй і абмежаваным наборам інструментаў [10, с. 165; 11, с. 278].

Хімічны склад металу з раскопак вытворчага ювелірнага комплексу XVII ст. даследаваўся для 15 прадметаў. У выніку было устаноўлена, што абсалютная большасць артэфактаў зроблена з медна-цынковых сплаваў (11 экзэмпляраў) пры перавазе двухкампанентных і свінцовых латуняў. Акрамя таго, 4 прадметы зроблены з “чыстай” медзі. Медна-цынковыя сплавы з сярэднім утрыманнем цынку з'яўляліся сыравінай для вытворчасці шпілек тыпу “пус епі”. Агульная спецыялізацыя майстэрні на выкарыстанні медна-цынковых сплаваў з сярэднім утрыманнем цынку пацвярджаецца і вынікамі даследавання хімічнага складу металічных рэшткаў на ўнутранай паверхні двух тыгляў з раскопак майстэрні. Было ўстаноўлена, што ў адной ёмістасці плавіліся медзь і волава (сляды), а ў другой – цынк, волава, медзь і серабро (цынк пераважае).

Такім чынам, у выніку даследавання хімічнага складу вырабаў з каляровых металаў, іх нарыхтовак і інструментаў можна вылучыць пэўныя заканамернасці ў спецыялізацыі на пераважным выкарыстанні асобных відаў сыравіны ў межах розначасовых вытворчых ювелірных комплексаў на тэрыторыі Полацка. Адносна майстэрні X–XI стст. магчыма адзначыць, што мясцовы рамеснік выкарыстоўваў бронзавыя і медна-цынковыя сплавы ў прыблізна роўных прапарцыях. З агульнага шэрагу прадметаў вылучаецца толькі шырокагубы арнаментаваны пінцэт, які вызначаецца вялікім ўтрыманнем цынка, што з'яўляецца сведчаннем доступу да крыніц чыстага металу.

У ювелірнай вытворчасці Полацка XII–XIII стст. можна вылучыць дзве асноўныя традыцыі, якія лакалізуюцца ў межах адасобленых вытворчых комплексаў. Для майстэрняў XIII ст. з Верхняга замка характэрна пераважнае выкарыстанне бронзавых і легкаплаўкіх сплаваў, якія прызначаліся для адліўкі таных імітацый дарагіх сярэбраных упрыгажэнняў. Найбольшую цікавасць выклікаюць даныя, атрыманыя ў выніку аналізу хімічнага складу вырабаў з каляровых металаў з раскопак вытворчага ювелірнага комплексу XII–XIII стст. на Вялікім пасадзе. У выбарцы пераважаюць медна-цынковыя сплавы з павялічаным утрыманнем цынку. Павялічанае ўтрыманне цынку ў сплавах X–XV стст. у цэлым найбольш характэрна для Прыбалтыкі і Скандынавіі. Прыналежнасць да “прыбалтыйскай” традыцыі металаапрацоўкі пацвярджаецца таксама і тыпалагічным складам даследаваных рэчаў – гэта звярынагаловыя бранзалеты і іх нарыхтоўкі. Адметнасць традыцыі дадзенай майстэрні пацвярджаецца асаблівасцямі тыпалогіі керамічных ёмістасцей для плаўкі каляровых металаў, адрозных ад сінхронных майстэрняў з Верхняга замку.

Ювелірная майстэрня XVII ст. вылучаецца пераважным выкарыстаннем латунных сплаваў з сярэднім і нізкім ўтрыманнем цынку. Адметнасці тыпалогіі вырабаў з каляровых металаў (пераважны выраб рэчаў утылітарнага прызначэння) абумовілі спецыялізацыю майстэрні на выкарыстанні менавіта медна-цынковых сплаваў, якія маюць прыгожы залацісты колер і добрыя спружынныя якасці.

ЛІТАРАТУРА

1. Магалінскі, І.У. Вытворчасць, тыпалогія і храналогія вырабаў з каляровых металаў X–XVII стст. З тэрыторыі Полацка: аўтарэф. дыс. канд. гіст. навук : 07.00.06 / І.У. Магалінскі ; Полац. дзярж. ун-т. – Наваполацк, 2013. – 21 с.
2. Магалінскі, І.У. Вытворчыя ювелірныя комплексы старажытнага Полацка (X–XVII стст.) / І.У. Магалінскі // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – 2011. – Вып. 21 : Вывучэнне археалагічных помнікаў на тэрыторыі Полацкай зямлі (да 1150-годдзя Полацка). – С. 115–121.

АРХЕАЛОГІЯ І ФІЗІЧНАЯ АНТРАПАЛОГІЯ

3. Штыхов, Г.В. Древний Полоцк IX–XIII вв. / Г.В. Штыхов. – Минск : Наука и техника, 1975. – 136 с.
4. Тарасенко, В.Р. Отчёт о раскопках Полоцкого отряда белорусской археологической экспедиции в 1962 г. / В.Р. Тарасенко, Г.В. Штыхов // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі” НАН Беларусі. – № 130.
5. Митрофанов, А.Г. Древний Полоцк (по археологическим данным) / А.Г. Митрофанов, Г.В. Штыхов, В.Р. Тарасенко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі” НАН Беларусі. – № 124.
6. Наумов, Д.В. Химическое и структурное исследование некоторых предметов из Полоцка XII–XIII стст. / Д.В. Наумов // Белорусские древности. Доклады к конференции по археологии Белоруссии (январь-февраль 1968 г.). – Минск, 1968. – С. 298–306.
7. Тарасаў, С.В. Сядзіба полацкіх ювеліраў XII–XIII стст. / С.В. Тарасаў // Гісторыя і археалогія Полацка і Полацкай зямлі: матэрыялы IV Міжнар. навук. канф. / Уклад. Т.А. Джумантаева. – Полацк, 2003. – С. 267–272.
8. Магалінскі, І.У. Ліцейныя формы і тыглі для плаўкі каляровых металаў з тэрыторыі Полацка X–XVII стст. / І.У. Магалінскі // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – 2011. – Вып. 21 : Вывучэнне археалагічных помнікаў на тэрыторыі Полацкай зямлі (да 1150-годдзя Полацка). – С. 184–193.
9. Дук, Д.У. Полацк XVI–XVIII стагоддзяў : нарысы тапаграфіі, гісторыі матэрыяльнай культуры і арганізацыі жыццёвай прасторы насельніцтва беларускага горада / Д.У. Дук. – Наваполацк : ПДУ, 2007. – 268 с.
10. Персов, Н.Е. Археологические свидетельства обработки цветных и драгоценных металлов на тверском Затьмачье в эпоху средневековья / Н.Е. Персов, Т.Г. Сарачева, В.В. Солдатенкова // Археология Подмосковья : материалы науч. семинара. – 2011. – Вып. 7. – С. 155–167.
11. Персов, Н.Е. Средневековые ювелирные комплексы бывшего Затьмачьского посада г. Твери (по материалам раскопок 2001–2006 гг.) / Н.Е. Персов, Т.Г. Сарачева, В.В. Солдатенкова // Археология Подмосковья : материалы науч. семинара. – 2009. – Вып. 5. – С. 268–280.

УДК 902.34

**СПРОБА ВІРТУАЛЬНАЙ РЭКАНСТРУКЦЫІ АРХЕАЛАГІЧНАГА АБ’ЕКТА
(НА ПРЫКЛАДЗЕ УСХОДНЯГА ФЛІГЕЛЯ ПАЛАЦАВА-ПАРКАВАГА КОМПЛЕКСА
Ў Г. П. РУЖАНЫ)**

І.М. МАРОЗ

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна, Брэст

Прадстаўлены вынік працы па віртуальным мадэляванні археалагічнага помніка – заходняга флігеля палацава-паркавага комплексу ў г. п. Ружаны Брэсцкай вобласці. На аснове апублікаваных архіўных, візуальных і нарматыўных матэрыялаў зозейснена спроба стварыць віртуальную трохмерную мадэль “оперхауза” палацы ў Ружанах. Аналізуюцца этапы стварэння віртуальнай мадэлі – ад збора крыніц да апрацоўкі даных у візуальных рэдактарах. Асаблівая ўвага надаецца выяўленню разыходжанняў у запраектаваным і ажыццёўленым праекце архітэктара Я.С. Бэкера па даных археалагічных даследаванняў 2011 г.

Бяда кожнай рэканструкцыі альбо рэстаўрацыі – радыкальнае змяненне помніка гісторыі і культуры. З-за гэтага знікае альбо значна змяншаецца сапраўднасць аб’екта, знікае *genius loci* – дух месца. У той жа час менавіта віртуальнае прадстаўленне культурнай спадчыны можа захаваць першапачатковую задумку архітэктара [1, с. 13].

Таму даследаванне па віртуальнаму мадэляванню ўяўляе сабой сінтэз сабраных гістарычных, археалагічных крыніц, іх апрацоўкі і рэпрэзентацыі ў віртуальнай мадэлі.

Палацавы комплекс у Ружанах некалькі разоў перабудоўваўся, моцна цяпеў пад час войнаў, неаднаразова гарэў. У апошнюю вайну разам з палацам згарэў і тэатральны флігель. У 1930-я гг. была спроба рэканструкцыі палацавага комплексу нашчадкамі Сапегаў, але дакументы гэтых падзей не вядомыя.

На сённяшні дзень захаваліся рэшткі асноўных будынкаў – галоўнага і ўсходняга карпусоў – аркады, уездная брама і флігелі. У 1980-я – 1990-я гг. былі разгорнуты спробы па частковым аднаўленні і кансервацыі ансамбля [2, с. 299]. У 1992 г. у тэатральным корпусе працаваў будаўнічы студэнцкі адтрад Брэсцкага педагагічнага інстытута імя А.С. Пушкіна. У рамках гэтых прац унутраная прастора корпуса была вычышчана ад завалаў пры актыўным выкарыстанні земляроўнай тэхнікі, у выніку чаго верхнія слаі культурных пластоў былі вывезены, часткова перамешаны, выступаючыя элементы канструкцыі знівеліраваны [3, с. 23]. Толькі ў 2008 годзе на тэрыторыі палацава-паркавага комплексу пачаліся рэстаўрацыйныя, найперш археалагічныя, работы. Археалагічнае даследаванне Ружанскага